

Signalizácia v ochrane rastlín – invázne buriny (2).

Pohánkovce (krídlatky) – *Fallopia spp.*(syn. *Reynoutria*)

Patria sem pohánkovec japonský (*Fallopia japonica*), pohánkovec český (*Fallopia x bohemica*) a pohánkovec sachalínsky (*Fallopia sachalinensis*). Pohánkovce patria do čeľade *Polygonaceae* – stavikrvovité.

Pohánkovec japonský je trváca, dvojdomá rastlina pôvodom z východnej Ázie (Čína, Kórea, Japonsko), ktorá vytvára na miestach svojho výskytu rozsiahle nepreniknuteľné porasty krovitého vzrastu s výškou viac ako 1 m. Do Európy bol dovezený v prvej polovici 19. storočia. Dnes rastie predovšetkým v severnej a strednej Európe. U nás sa vyskytuje na celom území od nížin do podhorského stupňa.

Pohánkovec japonský poškodzuje pôvodné brehové spoločenstvá zhoršovaním ich svetlostných podmienok, zmenami v pôdnych podmienkach a produkciou allelochemikálií. V porovnaní s pôvodnou vegetáciou sa pôdy porastené pohánkovcom vyznačujú vyšším obsahom niektorých chemických prvkov (draslík, mangán), zvýšeným obsahom organickej zložky, vody a živín a znížením pôdnej hustoty.

Pohánkovec japonský je u nás často pestovaný ako dekoratívna rastlina v parkoch a záhradách, odkiaľ sa rozšíril na voľné priestranstvá v mestách i obciach a ďalej sa divo rozširuje. Dnes patrí medzi významné invázne druhy, šíri sa veľmi často a rýchlo, hlavne pozdĺž vodných tokov, komunikácii a na rumoviskách. Rozmnožuje sa predovšetkým vegetatívne. Najčastejšie sa prenáša človekom v pôde kontaminovanej úlomkami koreňových podzemkov. Rozmnožuje sa rýchlo podzemkami, ale aj ich úlomkami. Už veľmi malé fragmenty podzemkov (7 g čerstvej váhy) sú schopné dať vznik novej rastline, ak je prítomný rastový vrchol. Hybridná forma má vyšší reprodukčný potenciál ako materské druhy. Semená niektorých klonov sú schopné vyklíčiť aj po 130 rokoch. Uprednostňuje kyslé a vlhké pôdy.

Pohánkovec japonský je statná, vytrvalá 1,5–2 m vysoká, dvojdomá bylina. Byľ je priama, oblá, dutá, dužinatá, lysá alebo mierne papilkatá. Listy sú striedavé, stopkaté, stopka je 1,5 až 3 cm dlhá, čepeľ vajcovitá až široko vajcovitá, 10–17 cm dlhá a 8–12 cm široká, na vrchole špicatá, na báze uťatá alebo tupo klinovitá, celo okrajová, lysá. Kvetenstvom je metlina mnohokvetých nepravých klasov vyrastajúcich z úžľabí listov, dlhšia ako stopka príslušného listu. Kvety sú pravidelné, päťpočetné, 7–10 mm v priemere, okvetie nerozlíšené na kalich a korunu, okvetné lístky biele. Plodom je nažka. Kvitne od júla do septembra.

Na Slovensku sa najčastejšie vyskytuje pozdĺž vodných tokov a ciest, na synantropných stanovištiach, v intravilánoch miest a obcí. Pozdĺž tokov sa postupne šíri aj do horských dolín, kde vytláča pôvodné druhy. Jedná sa o veľmi agresívny druh, ktorý u nás nemá prirodzených nepriateľov a jeho šírenie je v podstate nekontrolovateľné. Úvahy o jeho likvidácii sú pesimistické. Mohutný rast podzemkov a výhonkov môže narušiť základy budov, múry, chodníky, odvodňovacie systémy a prispieť k zvýšeniu rizika záplav (obmedzený prietok, poškodenie protipovodňových zábran).

Pohánkovec má aj viaceré dobré vlastnosti. Je vyhľadávaná medonosná rastlina. V Ázii a Severnej Amerike sa mladé výhonky tejto rastliny bežne konzumujú. Pohánkovec japonský je bohatým zdrojom polyfenolu resveratrol, ktorý má pozitívne protirakovinové účinky, a patrí k druhom často využívaným v tradičnej čínskej medicíne. Chráni ľudský organizmus pred predčasným starnutím. Dokáže totiž účinne bojovať s voľnými radikálmi, ktoré vychytáva z organizmu. Znižuje tzv. zlý cholesterol a chráni cievy pred tvorbou tukových usadenín, takže slúži ako prevencia pred infarktami, aterosklerózou či mŕtvicou. Chráni aj pred rakovinou, má výrazné protinádorové účinky – spomaľuje rast nádorových buniek a aktivizuje schopnosť regenerácie zdravých buniek. Vedci čoraz častejšie hovoria aj

o predĺžení života. Resveratrol je totiž schopný aktivovať gén SRT-1, ktorý za určitých podmienok produkuje sirtuín, látku s omladujúcim účinkom. Bohatým zdrojom resveratrolu je hrozno, najmä šupka a červené víno. V lekárnach sa dajú kúpiť výživové doplnky vo forme kapsúl, ktoré obsahujú účinnú látku transresveratrol.

V Japonsku sú populácie *Fallopia japonica* regulované listožravým druhom chrobákov *Gallerucida nigromaculata*. Uvažuje sa s využitím tohto druhu na biologickú kontrolu invázií populácií vo Veľkej Británii a USA.

Pohánkovec japonský sa pokladá za jednu z najvýznamnejších invázií burín vo Veľkej Británii, Európe a Severnej Amerike. Druh je schopný rásť rýchlosťou 1 meter za mesiac a prerásť asfalt, betón a kanalizačné potrubia. Vďaka kompetičným výhodám a schopnosti rýchlo sa šíriť na rozsiahle územia často značne potláča vývoj pôvodných spoločenstiev.

Súčasnú metódu boja založenú prevažne na využívaní chemických látok považujú mnohí odborníci z dlhodobého hľadiska za neudržateľnú. Vykopávanie a vytrhávanie rastlín musí byť dôkladné, aby v pôde nezostali úlomky koreňov. Vedomé rozširovanie druhu do prírodného prostredia sa v súčasnosti považuje za nelegálne podľa zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.

Pohánkovec sachalínsky je druh pôvodný na Ďalekom východe, konkrétne na ruskom ostrove Sachalin, na Kurilských ostrovoch a na japonských ostrovoch Hokkaidó a Honšú. Do Európy bol ako okrasná rastlina dovezený v druhej polovici 19. storočia, konkrétne do botanickej záhrady v Petrohrade, odkiaľ bol distribuovaný ďalej. V súčasnosti sa vyskytuje ako vysoko invázií a značne nebezpečný druh v rade krajín Európy aj Severnej Ameriky. Bol zaznamenaný aj v juhovýchodnej Austrálii a na Novom Zélande. Na Ďalekom východe rastie na brehoch riek a potokov, u nás využíva ku svojmu šíreniu tiež vodné toky, objavuje sa aj v okolí ľudských sídiel. Šíri sa aj na prirodzené stanovišťa, kde vytvára veľmi husté porasty, ktoré vytlačujú všetku pôvodnú vegetáciu.

Pohánkovec sachalínsky je vytrvalá dvojdomá bylina, 2–4 m vysoká, byle sú priame, duté, v hornej časti rozvetvené, lysé. Listy sú stopkaté, celo okrajové, podlhovasto vajcovité až vajcovité, na vrchole špicaté, na báze srdcovité, až 35 cm dlhé a 10–20 cm široké. Drobné kvety sú zelenobiele až nažltlo sfarbené a usporiadané v nepravých klasoch až 6 cm dlhých. Kvitne od júla do septembra. Plodom je trojhranná nažka. Rýchlo sa šíri v narušených biotopoch, pričom nemá špecifické nároky na pôdne prostredie (pH reakcia pôdy v rozmedzí 3–8).

Fallopia japonica a *Fallopia sachalinensis* sa dostali do Európy ako okrasné záhradné druhy v 19. storočí, čoskoro sa však rozšírili aj do okolitého prostredia. Vďaka esteticky pôsobiacim kvetom sa pohánkovec japonský stal veľmi obľúbenou rastlinou viktoriánskych záhrad Európy (1847 - zlatá medaila od *Society of Agriculture and Horticulture* v Utrechte za najzaujímavejšiu rastlinu roka). Hybridná forma bola po prvý raz zaznamenaná v Japonsku až v roku 1997, čo naznačuje jej pôvod mimo oblasti pôvodného rozšírenia materského druhu.

Pohánkovec český je kríženec pohánkovca japonského a sachalínskeho.

Pôvodné latinské pomenovanie rodu *Reynoutria* bolo na počesť flámskeho mecenáša botaniky Karla van Sint Omaars (van Reynoutre).

V Topolčanoch, 26.11.2012

Ing. Alena Škuciová

ÚKSÚP OOR Topolčany